

7. Мак-Вильямс, Нэнси. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе = Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process — Москва: Класс, 1998. — 480 с
8. Райгородский Д.Я. ред. Самосознание и защитные механизмы личности. – М., “Бахрах-М”, 2006
9. Antony, M.M.; F. Downie & R.P. Swinson. «Diagnostic issues and epidemiology in obsessive-compulsive disorder». in Obsessive-Compulsive Disorder: Theory, Research, and Treatment, eds. M.M. Antony; S. Rachman M.A. Richter & R.P. Swinson. New York: The Guilford Press, 1998, pp. 3-32.
10. Штроо В.А. Защитные механизмы: от личности к группе // Вопр. психологии.– № 4, 1998.
11. Abramowitz, Jonathan; et al, Steven; McKay, Dean. Obsessive-compulsive disorder // The Lancet : журнал. — 6 August 2009. — Т. 374. — № 9688. — С. 491–499.
12. Aardema, F. & O'Connor The menace within: obsessions and the self // International Journal of Cognitive Therapy. — 2007. — № 21. — С. 182-19

УДК 316.728::331.54:159.9.07(44)

Марініна В.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка факультет психології, аспірантка

СТИЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ФРАНЦУЗЬКИХ НАУКОВЦІВ

В статті розглядається зарубіжний досвід дослідження стилю професійної діяльності. Здійснюється розмежування поняття стилю від суміжних понять. Представлені приклади існуючих типологій стилю професійної діяльності. Визначені підходи до дослідження.

Ключові слова: стиль, професійна діяльність, тип.

В статье рассматривается зарубежный опыт исследования стиля профессиональной деятельности. Осуществляется разграничение понятия стиля от смежных понятий. Представлены примеры существующих типологий стиля профессиональной деятельности. Определены подходы к исследованию.

Ключевые слова: стиль, профессиональная деятельность, тип.

Foreign experience of investigation of the professional activity style is under examination. The differentiation between the notion “style” and related notions is made. The examples of existing typologies of the professional activity style are provided in the article. Approaches concerning the investigation are identified.

Keywords: style, professional activity, type.

Актуальність дослідження. Дослідження стилю професійної діяльності на сьогоднішній день визначається як перспективний напрямок наукових розробок як при вирішенні проблем оптимізації та раціоналізації індивідуальної діяльності, так і при вирішенні задач координації спільної (колективної) діяльності.

Вихідним при цьому є визначення власне самого поняття стилю, диференціації його від суміжних понять. Без чіткого окреслення досліджуваного явища його вивчення втрачає структурованість та валідність, унеможлиблює висунення адекватних гіпотез, обрання методологічного підходу та інструментарію виміру. Особливий інтерес складають спроби побудови типологій стилю з точки зору загального підходу до дослідження, організаційних характеристик, методичного інструментарію, методів обробки

даних, інтерпретаційних можливостей виявлених типів та їх сутнісної природи (від особистості чи від діяльності).

Вітчизняні дослідження з даної проблематики більшою мірою проводяться в спортивній та педагогічній сферах, тому безумовно необхідно звернутись до зарубіжного досвіду.

Таким чином, **мета** статті полягає в ознайомленні з досвідом психологічних досліджень французьких науковців проблематики стилю професійної діяльності, відповідно найбільш властивої їй атрибутики.

В методології аналізу стилю професійної діяльності принциповим є розгляд понять стилю та жанру діяльності з точки зору процесів уніфікації та диференціації діяльності. Жанр становить собою спільну частину діяльності загальну для певного соціального та професійного середовища. Вживання терміну «жанр» запозичене у М.Бахтина. Технічний жанр, що є результатом концептуального розвитку по відношенню до визначення М.Бахтина, визначається як спосіб використання техніки в даному професійному середовищі. Технічні жанри складають собою місток між формальною операціоналізацією матеріального оснащення та способами реагування та мислення. Ця взаємодія характерна для спорту. Жанри знаходяться в операціоналізації процедур та технічних форм, стратегій, тактик команди, які адаптуються до цих правил, їх інтерпретуючи. В рамках спортивної діяльності жанри визначається як загальний спосіб використання індивідуальних та колективних технік в певний момент. [2]

Інше пояснення полягає в тому, що суб'єкти професійної діяльності знаходять для себе певні форми приписів, що мають колективну природу і слугують економізації їхніх зусиль. Жанр в такому випадку кристалізується в формі способів дії разом з безособовими складовими суб'єктивної діяльності, що формує єдність професійних обов'язків та вимог зі здобутками досвіду. Кожен суб'єкт має свою власну історію, що відображається в стилі як в більш багатому понятті. [4] Стиль являє собою перетворення жанру в процесі діяння. Так гравці можуть відхилитись від загального жанру гри, пропонуючи своєрідні фази та їх поєднання, оригінальні індивідуальні та колективні техніки. [2]

Як зазначає Y.Clout, стиль виступає сумішшю індивідуальної пам'яті працівника, в полі якої він виступає суб'єктом, і безособової, соціальної пам'яті, в полі якої він виступає як діюча сила. Таким чином, стиль доповнює жанр, тому що жанр завжди незавершений. [4]

Y.Clout визначає динамічну одиницю стилю на перетині двох протилежних смислових ліній: перша звільняє професіонала від жанру шляхом його розвитку через примусове оновлення, друга звільняє особистість від її суб'єктивних інваріантів і вмонтованих операції, являючись частиною історії їх реконвентации. [2]

Стиль більшою мірою пов'язаний з діяльністю, а жанр – з задачею (обов'язками). Питання диференціації стилю та жанру професійної діяльності пов'язане з поняттєвою дихотомією схожість \ оригінальність. Остання більшою мірою співвідноситься зі стилем, в той час як схожість є критерієм вироблених колективно приписів щодо реалізації професійних задач і співвідноситься з жанром здійснення професійної діяльності. [4]

Таким чином, диференціація та протиставлення в парі стиль\жанр представляє інтерес з точки зору розробки концептуальних понять в теорії діяльності та в практичному аспекті реалізації аналізу професійної діяльності.

У вітчизняній психології розмежування даних понять здійснюється на основі виділення концептів індивідуального стилю діяльності та стилю професійної діяльності. При цьому розуміння стилю як індивідуально-своєрідного феномену породжує обмеження щодо можливості виокремлення типів стилів діяльності, узагальнення знань щодо організаційно-виконавчих характеристик адаптації до професійної діяльності. Це зумовлює необхідність вивчення феномену з точки зору діяльнісного підходу, що потребує здійснення аналізу системи професійної діяльності, її моделювання.

Amalberti та Нос виділяють три типи моделей, що можуть застосовуватись при аналізі діяльності: поведінкові, когнітивні та соціокогнітивні. [7]

Поведінковий підхід зосереджує увагу на системі поведінкових проявів: дій, реакції, їх поєднання з характеристиками ситуації. Когнітивний підхід об'єктом розгляду обирає ментальні моделі досліджуваного, процес координації діяльності, розподілу когнітивних здібностей. Соціокогнітивний підхід полягає в здійсненні моделювання діяльності на рівні значимому для суб'єкта, де вона є показовою, описуваною та коментованою, що надає змогу здійснювати валідні спостереження, опис та пояснення. Такий підхід не спрямований на врахування сукупності організаційних рівнів діяльності. Він ґрунтується на твердженні, що діяльність невіддільна від ситуації свого розгортання. Структурний зв'язок між суб'єктом та ситуацією постійно змінюється в процесі діяльності, що проявляється в адаптації до контексту, в якому значимі елементи утворюють ресурси дієвості. Цей зв'язок може бути виявлений за допомогою вербалізації при самоспостереженні. Наприклад, гравець переглядає свою гру, відповідно зняту та зафіксовану на відео, при цьому коментує смисл своїх дій. Застосування даного підходу при дослідженнях в спорті дає можливість досягнути діяльності в реальних умовах (змагання) без загрози успішності її протікання та отримати доступ до сприймання ситуації самим спортсменом з його суб'єктивним пристосуванням до ситуаційних змін. Таким чином, концентруючись на суб'єктивності в дослідженні діяльності даний підхід дозволяє вивчати процеси інтерпретації, сприймання, смислотворення, фокусування, емоційного реагування. Застосування даного підходу полегшує спільну для тренерів, спортсменів та дослідників розробку пропозицій щодо поліпшення успішності діяльності. Практичні рекомендації, розроблені таким чином, враховують індивідуальні особливості спортсмена. [7]

Вивчення стилю професійної діяльності з подальшою типологізацією виявлених поведінкових моделей найбільш представлене психологічними дослідженнями французьких науковців в спортивній сфері, мета яких раціоналізувати та оптимізувати ефективність діяльності. Зоною практичного застосування психологічних знань може бути в такому випадку, наприклад, забезпечення супроводу змагання чи реабілітації. Результати досліджень можуть сприяти оновленню концепції тренування в напрямках: курс тренувань, організація рефлексивної практики після тренування, умови співробітництва тренерів та спортсменів.

C. Sève, M. Durand та їх колеги здійснили спробу типологізації стилю ведення гри на основі моделювання діяльності гравців в пінг-понг. В дослідженні брали участь 6 професійних гравців високого класу чоловічої команди Франції. Увага буда зосереджена на відчуттях, сприйманні, фокусуванні, емоціях, побоюваннях, думках, інтерпретаціях спортсмена в процесі гри, які вивчались на основі не лише самого пригадування, а при перегляді відеоматеріалу власної гри одразу після матчу.[7]

Моделювання діяльності здійснювалось в чотири етапи: конструювання хроніки матчу, виявлення елементарних одиниць, виявлення послідовностей, конструювання власне моделі діяльності. Виявлені елементарні одиниці групувались в послідовності на основі детермінаційних зв'язків, виявлені послідовності на основі якісного аналізу групувались в послідовності-типи, які виражають типові зв'язки понгістів з ситуацією конкуруючої взаємодії спортивного змагання. При побудові моделі виокремлювались категорії, що складали її фундамент, на основі отриманих даних, вони уточнювались, очищались, диференціювались на основі аналізу нових даних шляхом процесу постійного порівняння. Таким чином утворена модель діяльності понгістів не враховує індивідуальних відмінностей, особливостей гри кожного спортсмена, вона будується на сонові спостереження схожості виконання певних дій гравцями, що призводить до деякого узагальнення та визначає спільні елементи діяльності різних гравців. Таким чином визначається технічний тип гри, а не стиль. Тип являє собою пластичну систему правил, норм і цінностей, що обмежують поле діяльності, стиль же представляє собою реконфігурацію типу, що має індивідуальний характер здійснення діяльності. Серед типів було виділено: розвідувальний, виконавчий та дисимуляційний, кожен з яких містить по два типи послідовностей. [7]

Всі ці три технічних типи ведення гри являються компонентами структури діяльності, виступаючи в різних поєднаннях та з різним співвідношенням типів-послідовностей, що входять в структуру кожного. [7]

З використанням такого ж методичного інструментарію J.Bourbousson, G.Poizat та колеги провели дослідження в баскетболі. На базі баскетбольної команди було проведено дослідження того, яким чином система координації спільної діяльності, що об'єднує різних суб'єктів конструюється на основі їхньої індивідуальної діяльності. В дослідженні приймали участь 5 професійних баскетболістів віком 16-18 років та їх тренер. [1]

В результаті проведення кількісного аналізу були визначені форми координації між гравцями. Це здійснювалось чотирикрово. Спершу було визначено систему зв'язків між гравцями в команді, далі кожного знаку дієвого ходу було виявлено поле реципієнтів, яких бере до уваги гравець, подаючи даний сигнал. Після цього були ідентифіковані типові ситуації появи певних форм взаємозв'язку. Четвертий крок аналізу становив собою підрахунок кількості діадичних знакових інтеракцій для кожного гравця та кількість ситуацій ізоляції, що дало змогу визначити основні форми координації дій в діаді (взаємна та одностороння), на основі яких були виділені основні організаційні форми колективної координації дій: співположення та чергування. В першому випадку можлива координаційна взаємодія однієї чи декількох індивідуальних

діяльностей, двох координаційних взаємодій та відсутність будь-яких діадних взаємодій, в другому випадку чергування діадних взаємодій. [1]

Прикладом застосування порівняльного методу в організації дослідження є дослідження G.Uhlich, A.Mouchet та колег динаміки продуктивності ефективної гри в регбі між двома Кубками світу 1999 та 2007 року. Це дозволило виявити розвиток гри на прикладі команд шести країн, надаючи можливість визначити своєрідні стилі. При стильовій характеристиці гри враховувались: динаміка фаз гри, їх поєднання, представленість простих та складних форм руху при веденні гри, їх послідовностей з різним типом поєднань рука\рука, рука\нога. [2]

Дослідження продуктивності діяльності спортивної команди в змаганнях з греблі, сконцентроване більшою мірою на визначенні характеристик технічної природи, залишило поза увагою вплив психологічних механізмів. Це зацікавило дослідників університету в Нантах. Так продуктивність пов'язувалась з фізичними та біомеханічними характеристиками, індивідуальною технічною компетентністю, підготовленістю та комплектацією команди. Не враховувався фактор «суб'єктивності». На базі двох парних жіночих команд було проведено дослідження форм координаційної взаємодії з використанням соціокогнітивного підходу. Серед моделей координаційної взаємодії були виділено чотири типи: «бути орієнтиром для напарниці», «стимулювати пристосування партнера», «пристосовуватись до партнерки», «загальна увага до судна». Ці моделі являють собою можливі типи адаптації до умов змагання кожного з членів команди у відповідності з їхніми психологічними характеристиками і таким чином стилістично позначають їхню діяльність. [6]

Розуміння когнітивного процесу прийняття рішення було розширене дослідниками С. Bossard, J. Cormier, D. Pasco з застосуванням поняття діяльності. Поступлюючи невід'ємність рішення від дії, що в особливості характерно для динамічних, вони розглядали рішення як результату адаптації суб'єкта до ситуації, в такому випадку діяльність з прийняття рішення описується через динаміку зв'язків суб'єкта з ситуацією. Дослідження ґрунтувалось на підході до вивчення процесу прийняття рішення як пригадування, як макро-когнітивного феномену. Мова йде про те, що прийняття рішення здійснюється на основі виявлення в даній ситуації типових рис, патернів, значимих для діяльності, що дозволяє відреагувати відповідним чином. [5]

Базою дослідження стали гравці хокейної команди, діяльність яких вивчалась на фазі контратаки. В результаті дослідження були виявлені 10 поведінкових моделей, що являють собою стійкі організаційні утворення відповідні певному класу ситуаційного стану гри. Так були визначені перешкоджання, захисту, відведення, нападу, спостереження, підтримки, сприяння, непереривності гри, слідування, ціле покладання. Поєднання цих поведінкових моделей з особливостями ситуації, її просторово-часовими характеристиками дозволило позначити типи процесу прийняття рішення (впізнання, діагностика ситуації, оцінка ходу дій). [5]

Прикладом дослідження стилів професійної діяльності в медичній сфері слугують наукові пошуки А. Grass, M. Grangeat, B. Allenet. В дослідженні приймали участь лікарі-початківці, досвідчені та експерти (12 чоловік), що

дозволило прослідкувати залежність способу ведення професійної діяльності від досвіду. Вивчення діяльності госпітальних лікарів здійснювалось виходячи двох основних чинників: діяльності та середовища. [3]

Діяльності госпітальних лікарів характеризується продуктивною та конструктивною функцією. Перша пов'язана з досягненням успішності лікувально-діагностичного процесу, а друга – з професійним ростом. Професійне середовище характеризується мультифакторністю, невизначеністю. Воно в сполученні з системою знань та діями утворює, в результаті адаптації останніх, поведінкові моделі. Система детермінант діяльності була побудована на основі трьох осей їх розподілу: професійний досвід, формальна регламентація діяльності, матеріальні умови праці. Діяльність лікаря складається з трьох блоків за цільовим призначенням та діяльнісним наповненням: ведення пацієнта, взаємодія з колегами, збір значимої інформації. Кожен з блоків представлений сукупністю характерних дій, що являють собою результат узагальнення аналізу професійної діяльності кожного з лікарів, що приймав участь в дослідженні. За представленістю визначених діяльнісних комплексів кожного з блоків структури професійної діяльності можна визначити стиль її здійснення. Було встановлено, що лікарі-початківці більше схильні перенаправляти складні для них клінічні випадки, менш схильні до співпраці, менш толерантні в порівнянні з експертами, що більш терпимі, схильні до співпраці, обміну досвідом, залучають різні засоби щодо вдосконалення знань та тренують критичність розуму. Досвідчені ж лікарі відрізняються зверненням до фахової літератури при поповненні власних знань та зустрічами з представниками фармацевтичних лабораторій. Таким чином, на основі результатів дослідження можна побудувати індивідуальний профіль кожного з учасників і отримати індивідуальну стильову характеристику його діяльності. [3]

Спроби типологізації стилю професійної діяльності в спортивній та медичній сфері виходили більшою мірою зі структури діяльності, її процесуальному здійсненні. В результаті виділені типи являють собою чи комплекси домінуючого характеру дій, чи смислові об'єднання дій, чи діяльні сну представленість основних фаз ігрового процесу.

Висновки. Диференціація та протиставлення понять стилю та жанру професійної діяльності розводить два існуючих підходи до розуміння стилю під різними концептуальними початками. Стилі типові, що існують безвідносно до окремого суб'єкта, відображають об'єктивні закономірності будови діяльності, є стійкими і логічно завершеними утвореннями; індивідуальні стилі - виконують функцію організації і узгодження індивідуальності людини з середовищем, відрізняються індивідуальною своєрідністю.

Розглянуті спроби типологізації стилю професійної діяльності виявляють типи через призму діяльності, таким чином останні постають як співвідношення різних способів здійснення дій. Редукований особистісний компонент в типологіях залишається в такому випадку латентно присутній, його актуалізація здійснюється при індивідуалізації типу, а не його загальному описі.

Передбачається здійснити спробу розробки типології стилю професійної діяльності з урахуванням доробків французьких дослідників.

Література:

1. Caractérisation des modes de coordination interpersonnelle au sein d'une équipe de basket-ball / [Bourbousson J., Poizat G., Saury J., Sève C.] // Activités. – 2008. - volume 5. - №1.- С. 21-39
2. Genre et styles de jeu en rugby: comparaison de la Coupe du Monde 1999 et 2007/ [Uhlrich G., Mouchet A., Bouthier D., Fontayne P.] // Activités. – 2011. - volume 8. - №1.- С. 62-76
3. Grass A. Analyser l'activité de médecins hospitaliers pour concevoir la formation: le cas de la prescription de neuroleptiques / A.Grass, M. Grangeat, B. Allenet // Activités. – 2007. - volume 4. - №1.- С. 30-48
4. Hubault F. Disputes sur l'ergonomie de la tâche et de l'activité, ou la finalité de l'ergonomie en question / F. Hubault, F.Bourgeois // Activités. – 2004. - volume 1. - №1.- С. 34-53
5. L'activité décisionnelle en phase de contre-attaque en Hockey sur glace / [Bossard C., Keukelaere C., Cormier J. et d'autres] // Activités. – 2010. - volume 7. - №1.- С. 42-61
6. Saury J. Coordination interindividuelle et performance en aviron: apports d'une analyse conjointe du cours d'expérience des rameurs et de paramètres mécaniques / J. Saury, A. Nordez, C. Sève // Activités. – 2010. - volume 7. - №1.- С. 2-27
7. Un programme de recherche articulant analyse de l'activité en situation et conception d'aides à la performance : un exemple en entraînement sportif de haut niveau / [Sève C., Poizat G., Saury J., Durand M.] // Activités. – 2006. - volume 3. - №2.- С. 46-63

УДК 159. 9:371.13

Періус Н.В.

Педагогічний коледж Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, викладач

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ

Представлено теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної компетентності педагогів. Показано, що адекватне сприймання учителями учнів забезпечується механізмами соціальної перцепції, здатністю до прогнозування, знаннями про психологічні особливості вікових рис учнів, широтою кругозору і життєвим досвідом.

Ключові слова: професійна компетентність, соціально-психологічна компетентність, спілкування, механізми соціальної перцепції, педагогічна діяльність.

Представлен теоретический анализ проблемы социально-психологической компетентности педагогов. Показано, что адекватное восприятие учителем учеников обеспечивается механизмами социальной перцепции, способностью к прогнозированию, знаниями о психологических особенностях возрастных черт учеников, широтой кругозора и жизненным опытом.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, социально-психологическая компетентность, общение, механизмы социальной перцепции, педагогическая деятельность.

The theoretical analysis of problem of social-psychological competence of teachers is presented. It is rotined that adequate perception is provided the teacher of students by the mechanisms of social perception, capacity for prognostication, knowledges about the psychological features of age-dependent lines of students, breadth of range of interests and vital experience.

Keywords: professional competence, social-psychological competence, intercourse, mechanisms of social perception, pedagogical activity.

Актуальність дослідження. Проблема професійної компетентності педагогів останнім часом набуває все більшої актуальності та значущості,